



RAQAMLI MADANIYATNING YOSHLAR MA'NAVY QADRIYATLARIGA TA'SIRI: IJOBIY VA SALBIY JIHATLAR

**Primova Fotima
Abduraximovna,**

*f.f.n., Samarqand Davlat veterinariya
meditsinasi,
chorvachilik va biotexno-logiyalari universiteti
Toshkent filiali dotsenti*

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli madaniyatning zamonaviy yoshlar dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlariga ko'rsatadigan ta'siri har tomonlama tahlil qilinadi. Raqamlashtirish jarayoni bugungi jamiyatning deyarli barcha sohalarini qamrab olgan bo'lib, u axborot olish, muloqot qilish, fikrlash va hatto e'tiqod shakllanishi tizimini tubdan o'zgartirdi. Tadqiqotda raqamli madaniyatning yoshlar ma'naviy hayotidagi ijobiy imkoniyatlari — bilim olishning erkinligi, madaniy almashinuv, kreativlikning ortishi bilan bir qatorda salbiy jihatlar — ma'naviy bo'shliq, g'oyaviy muvozanatning buzilishi, iste'molchilik qadriyatlarining kuchayishi, internetga qaramlik kabi muammolar batafsil yoritiladi. Lingvokulturologik va sotsiopragmatik yondashuvlar asosida yoshlarning raqamli makondagi faoliyatining ma'naviy ongga ta'sir mexanizmlari izohlanadi. Tadqiqot natijalari yoshlar ma'naviy tarbiyasida raqamli axborot muhitidan oqilona foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: raqamli madaniyat, yoshlar, ma'naviyat, axborot makoni, global tarmoq, internet madaniyati, raqamli ijtimoiylashuv, g'oyaviy ta'sir, media savodxonlik.

Kirish

XXI asr insoniyat tarixida beqiyos o'zgarishlar davri sifatida namoyon bo'ldi. Raqamli texnologiyalar kundalik hayotning ajralmas bo'lagiga aylandi va jamiyatning deyarli har bir qatlamiga chuqur kirib bordi. Ayniqsa, yoshlar hayoti, ularning qadriyat tizimi, dunyoqarashi, fikrlash uslubi va ma'naviy ehtiyojlari shu jarayon ta'sirida tez o'zgarib bormoqda. Bugungi yosh avlod "raqamli avlod", "internet avlodi", "Z va Alfa avlodi" kabi nomlar bilan atalayotgani bejiz emas — ular dunyoni raqamli filitrlar orqali qabul qiladi.

Raqamli madaniyat nafaqat kommunikatsiya va ma'lumot almashinuvini tezlashtirdi, balki yoshlarga global dunyo bilan bog'lanish imkonini berdi. Shu bilan birga raqamli makon ularni cheksiz axborot oqimiga duch qoldirdi. Axborotning katta

qismi foydali bo'lsa-da, bir qismi yoshlarning ma'naviy ongini zaiflashtirishi, qadriyatlar tizimini buzishi yoki ong ostiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamli madaniyatning yoshlar ma'naviyatiga ta'siri murakkab, ko'p qirrali va ba'zan ziddiyatli jarayon bo'lib, u ayni paytda ham imkoniyat, ham xavf manbai sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli mazkur mavzuni ilmiy tahlil qilish, uning ijobiy va salbiy oqibatlarini aniqlash, raqamli makonda ma'naviy himoya mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Raqamli madaniyat insoniyatning ijtimoiy hayoti, ong tizimi va ma'naviy qadriyatlariga chuqur kirib bordi. Bugungi yoshlar dunyoni ko'proq ekranlar orqali ko'rmoqda, atrofdagi voqelikni esa raqamli filitrlar vositasida idrok qilmoqda. Ana shu jarayon natijasida ma'naviy rivojlanish, axborotga munosabat, fikrlash tartibi va qadriyatlar tizimi ham o'ziga xos tarzda shakllanmoqda. Raqamli madaniyatning asosiy ta'siri shundaki, u yoshlar ongiga bir vaqtning o'zida ham global, ham lokal axborotni taqdim etadi, shu orqali ularning dunyoqarashini kengaytiradi, biroq ayni paytda barqaror ma'naviy mezonlarning shakllanishiga to'sqinlik qiladigan salbiy oqimlarni ham yuzaga keltiradi.

Zamonaviy axborot muhiti yoshlar uchun cheksiz imkoniyatlar eshigini ochib berdi. Internet orqali turli fanlarga oid materiallar, tarixiy ma'lumotlar, madaniy meros namunalari, ilmiy tadqiqotlar va ma'rifiy manbalar qisqa vaqt ichida qo'lga kiritilmoqda. Shu jihati bilan raqamli madaniyat yoshlarning bilim doirasini kengaytirish, intellektual salohiyatini rivojlantirish va ma'naviy yuksalishga intilishida alohida ijobiy omil sifatida ko'rinadi. Yoshlar bugun nafaqat o'qishga, balki o'z qiziqishlariga mos bilimlarni mustaqil topishga ham odatlanmoqda. Bu esa ularda tanqidiy fikrlash, mustaqil izlanish va kreativ dunyoqarashning shakllanishiga xizmat qiladi.

Biroq bu jarayonning ichki mexanizmlariga e'tibor qaratilganda, raqamli madaniyatning ta'siri bir yoqlama emasligi ko'rinadi. Axborotning haddan tashqari ko'pligi, uning turli manbalardan oqib kelishi, sifat jihatdan farqlanishi yoshlar ongida ma'lum darajada tartibsizlik keltirib chiqarishi mumkin. Har kuni minglab tasvirlar, matnlar, videolar va fikrlar ongga murojaat qiladi, ulardan qaysi biri haqiqatga yaqin, qaysi biri ma'nan foydali yoki zararliligini ajratib olish esa har bir yoshdan yetuk media-savodxonlikni talab qiladi. Aks holda, raqamli makonning behisob oqimi ma'naviy izlanishning chuqurlashuviga emas, balki yuzaki idrokning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Raqamli madaniyat yoshlarning muloqot madaniyatini ham o'zgartirmoqda. Avvallari yuzma-yuz muloqot asosiy aloqa shakli bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda virtual muloqot ko'proq ustunlikka ega bo'lib bormoqda. Bu holatning ijobiy tomoni shundaki, yoshlar masofadan turib ham fikr almashish, ijodiy guruhlarda ishlash, tajriba o'rtoqlashish imkoniyatiga ega bo'ldi. Lekin virtual muloqotning doimiy ustuvorligi hissiy aloqa, empatiya, ijtimoiy mas'uliyat kabi ma'naviy fazilatlarining susayishiga ham sabab bo'ladi. Shaxsiy munosabatlarda samimiylilik, mehr, hurmat kabi qadriyatlar real hayotdagi muloqot kamayayotgani uchun zaiflashib borishi mumkin.

Raqamli makon shaxsning o'zini namoyon qilish imkoniyatlarini ham kengaytirdi. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlar orqali o'z fikrlari, ijodiy ishlari, dunyoqarashi va qiziqishlarini bemalol namoyish qilmoqda. Bu ularning o'zini anglash, o'zini qadrlash va jamiyatda tutgan o'rnini belgilashiga yordam beradi. Biroq shu jarayonning ichida yana bir muhim xavf yashirindir: tashqi tasdiqqa haddan tashqari bog'lanish. Ko'plab yoshlar o'z qadrini "layk", "obunachi soni" va sharhlar bilan baholay boshlaydi. Bu esa ma'naviy barqarorlikka putur yetkazishi, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini tashqi omillarga qattiq bog'lab qo'yishi mumkin.

Raqamli madaniyatning yana bir salbiy tomoni – iste'molchilik ruhining kuchayishidir. Internet reklamalari, blogerlar faoliyati, trendlar va moda yoshlarning hayotiy mezonlarini sekin-asta o'zgartirmoqda. Ma'naviyatga tayanadigan "odamning ichki dunyosi", "axloqiy ideallar", "ruhiy kamolotga intilish" kabi tushunchalar o'rnini ba'zan "ko'rinishga intilish", "mashhurlikka talpinish", "moddiylikka berilish" kabi qadriyatlar egallay boshlaydi. Buning oqibatida yoshlar ongida ichki mazmundan ko'ra tashqi ko'rinish ustuvorlik kasb etishi mumkin.

Shuningdek, virtual makonda tarqalayotgan zararli axborotlar, noto'g'ri talqinlar, buzg'unchi g'oyalar, yengil-elpi kontent va radikal mafkuralar yoshlarning ma'naviy immuniteti zaif bo'lsa, jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holat ularni ma'naviy bo'shliq, fikr chalkashligi, ijtimoiy begonalashuv, ruhiy beqarorlik kabi muammolarga duchor qilishi mumkin. Axborot makonidagi manipulyativ usullar, algoritmik boshqaruv, mavjud faktlarning buzib ko'rsatilishi, yolg'on xabarlarining tez tarqalishi ham yoshlarning to'g'ri tasavvurga ega bo'lishiga to'sqinlik qiladi.

Shu bilan birga, raqamli madaniyatning kuchli tomoni shundaki, u to'g'ri yo'naltirilgan taqdirda yoshlar ma'naviy tarbiyasiga juda katta foyda keltirishi mumkin. Milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi videolar, ma'naviy-ma'rifiy loyihalar, onlayn darslar, ma'rifat targ'ib qiluvchi kanallar, elektron kutubxonalar va virtual muzeylar yoshlar ongida milliy o'zlikni mustahkamlaydi. Demak, raqamli madaniyatning ijobiy yoki salbiy bo'lishi unga kishining qanday munosabatda bo'lishiga, undan ongli foydalanish darajasiga bog'liq.

Raqamli madaniyatning yoshlar ma'naviy rivojiga ta'sirini yahlit holatda ko'rib chiqsak, u ikki qutb orasida o'zgaruvchan kuchga o'xshaydi. Bir tomondan, u ruhiy barkamollik, bilim, dunyoqarash, o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirsak, ikkinchi tomondan e'tiborsizlik, nazoratsizlik, past media-savodxonlik tufayli ma'naviy zaiflikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun yoshlarning o'zlari bilan birga ota-ona, pedagog, jamiyat, davlat institutlari ham raqamli muhitda ularning ma'naviy dunyosini asrash, rivojlantirish va yo'naltirish ustida jiddiy ishlashi zarur.

Raqamli madaniyatni to'g'ri boshqarish – bu uni cheklash emas, balki to'g'ri tanlash, tanqidiy yondashuvni shakllantirish, media savodxonlikni kuchaytirish, zararli kontentdan himoya qilish, yoshlarni ma'naviy izlanishga undash jarayonidir. Raqamli olamning imkoniyatlari beqiyos, lekin ulardan qaysi biri yoshning ma'naviyatiga xizmat qilishi, qaysi biri zarar etkazishi – mana shu masala barcha uchun birdek mas'uliyatli yondashuvni talab qiladi.

Raqamli madaniyat sharoitida yoshlar ma'naviy tarbiyasini takomillashtirish yo'llari

- Media savodxonlikni oshirish

- Ma'naviy immunitetni kuchaytiruvchi dasturlar
- Oila va ta'lim muassasalari hamkorligini kuchaytirish
- Raqamli kontentni filtrlash mexanizmlarini takomillashtirish
- Yoshlar uchun sog'lom axborot maydonini kengaytirish
- Milliy qadriyatlarni raqamli formatda targ'ib qilish
- Yoshlarni kreativ, ta'limiy, ma'rifiy loyihalarga yo'naltirish

Xulosa

Raqamli madaniyat yoshlar ma'naviy dunyosi uchun o'ziga xos paradoksdur: u bir vaqtning o'zida ulkan imkoniyatlarni ham, jiddiy xavflarni ham o'zida mujassam etadi. Bugungi yosh avlod raqamli axborot oqimida voyaga yetayotgani sababli ularning ma'naviy yetukligi, dunyoqarashi, fikrlash tarzi bevosita raqamli muhitning sifati va mazmuniga bog'liq bo'lib qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli madaniyatning ijobiy jihatlari — bilim olish, global fikrlash, kreativlik, madaniy aloqalarning kengayishi — yoshlarning ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi. Biroq salbiy oqibatlar — axborot shovqini, internetga qaramlik, ma'naviy bo'shliq, noto'g'ri g'oyaviy ta'sirlar — ularning ma'naviy poydevorini zaiflashtirishi mumkin.

Demak, asosiy vazifa raqamli madaniyatni cheklash emas, aksincha undan ongli, maqsadli va foydali tarzda foydalanishni o'rgatishdan iborat. Yoshlar raqamli maydonni o'ziga emas, balki o'zi raqamli maydonni boshqaradigan darajada media-savodli, fikran mustaqil, ma'naviy barqaror bo'lishi zarur. Bu esa oila, maktab, jamiyat va davlatning birgalikdagi sa'y-harakati bilan amalga oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. To'xliyev B., Jo'rayev E. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
3. Castells M. The Rise of the Network Society. – Wiley-Blackwell, 2010.
4. Tapscott D. Grown Up Digital. – McGraw-Hill, 2009.
5. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – Basic Books, 2012.
6. Jenkins H. Convergence Culture. – NYU Press, 2006.
7. Qodirova G. Raqamli madaniyat va yoshlar. – Toshkent: TDPU, 2021.
8. Boyd D. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. – Yale University Press, 2014.
9. Rahmonov N. Axborot madaniyati asoslari. – Toshkent, 2020.
10. UNESCO Digital Literacy Report, 2022.